

Ole Bjørn Salvesen

Jacob Breda Bull

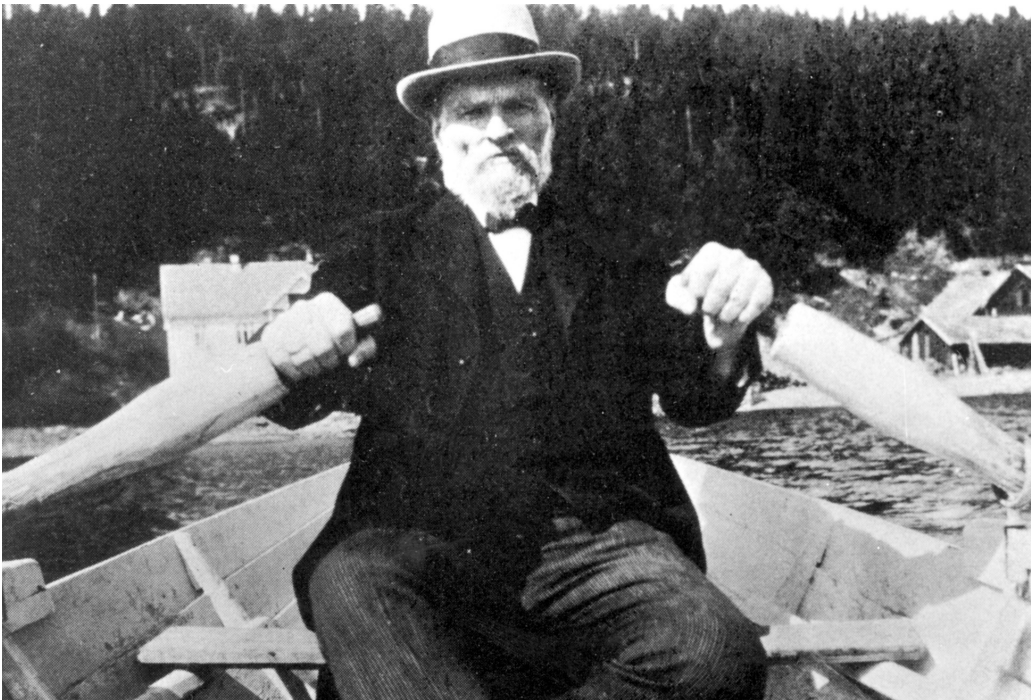
– rendøl, forfatter og samfunnsmenneske

Det er ikke særlig mye jeg husker fra Nordahl Rolfsens lesebøker. Foruten Per Sivles "Berre ein hund" og åpningskapitlet fra "Markens grøde" av Hamsun er det bare "Vesleblakken", "Ulveslaget", "Fløtar-Lars" og "Tønsett-prosten" av Jacob Breda Bull som sitter igjen. I år er det 150 år siden Bull ble født, og det er tid for å stanse opp litt ved denne dikteren som har satt følelsene i sving hos så mange både barn og voksne.

Jacob Breda Bull ble født på Blå-

kammerset på prestegarden i Rendalen (i dag Bull-museet) 28. mars 1853 som nest eldst av fire søsken. En av søsknene var den ett år yngre broren Johannes, som vi hører om i "Vesleblakken". Han døde i Rendalen i 1862, bare åtte år gammel.

Bull hadde en god barndom i Rendalen. Det var mange folk innom på prestegarden, og gutten sugde til seg alt folk fortalte. Han trivdes godt

Jacob Breda Bull i robåt på Storsjøen utafør Åsheim Hotell. (47370) Repro: Musea i Nord-Østerdalen.

sammen med folk fra bygda, men hadde også dyktige lærere som stimulerte både diktertrang og kunnskapstørst. Bull var også glad i musikk, og lærte å spille fiolin av faren.

Jacob ble konfirmert i 1868. Nå var han ferdig med folkeskolen og måtte til Kristiania for å gå på latinskole, 15 år gammel. Prestefamilien hadde dårlig råd, så skolegangen ble nærmest et spleiselag. I konfirmasjonsgave fikk han 100 riksdaler av gudfaren, lensmann Enevoldsen. Farens søster, Lena Schrøder, flyttet til Rendalen, mens Jacob fikk sparepengene hennes til skolegangen. Han fikk bo hos en søster av moren, Nilsine Breda, og han fikk friplass på Nissen Latin og Realskole, der faster Lenas svoger var eier og bestyrer.

Han var den beste i klassa fra første dag, og var godt likt av lærerne fordi han var flittig og hadde god oppførsel. Størst oppmerksomhet fikk han for de norske stilene. Hver gang ble de lest høyt. Til slutt fikk han selv velge emne og skrev en seriebesvarelse om et bondebryllup.

Til å begynne med var han svært usikker sosialt. Han var engstelig for ikke å kunne hevde seg blant all dannelsen i byen, og han ble veldig stolt av at han som prestesønn fra bygda ble tatt opp i klassas aristokratiske klikk og hadde venner blant rike grossererfamilier og fornemme embetsfolk.

De siste åra hjemme i Rendalen hadde han ofte vært stormende forelsket, og det samme gjentok seg i byen. Det var bare avstandsforelskelse til å begynne med, men han skrev glødende kjærlighetsdikt, som han bare viste til sin nærmeste venn. Sammen

med poesien dyrket han også musikken. For fela hadde han tatt med.

Sommeren 1869 var han tilbake i Rendalen på ferie, før familien samme året flyttet til Botne i Vestfold. Der traff han Gunvor Sofie Rytterager, som senere ble hans første kone. Han var 16 år, hun 25. Allerede om sommeren skrev han lengselsfulle dikt til henne. De ble hemmelig forlovet i 1872, da han var ferdig med latinskolen, som han greide på fire år, i stedet for fem, som var det vanlige. De giftet seg i 1876, etter at han hadde tatt teologisk embetseksamen.

Jacob arbeidet hardt og målbevisst på skolen, men fikk likevel tid til å skrive dikt og følge opp musikkinteressene. Han komponerte melodier til sine ungdomsdikt. En periode tok han undervisning i harmonilære hos selveste Johan Svendsen. Han hadde gode musikalske evner, men satset likevel ikke mer på musikken, for han regnet ikke med at den kunne skape den framtida han håpet på. Men musikkinteressen fulgte ham hele livet, og han stimulerte ofte diktinga med heftig klaverspill.

Det siste året på latinskolen (1871/72) skrev Bull et folkeskuespill med tittelen *"Fjell- og Dalliv"* og sendte det til Christiania Theater, men det ble refusert.

Kong Oscar II ble kronet i Nidaros 18. juli 1873. Da følget hans tok en kort middagsrast på Asphaugen i Øvre Rendal på tilbaketuren, stilte student Bull opp med en sang der han selv hadde skrevet både tekst og melodi. Den ble under hans ledelse sunget av en dobbeltkvartett fra Rendalen. Han hadde tidligere vært leder for studen-

terklikken ”De sekstens dobbeltkvar-
tett”, så dette var ingen ny rolle for
ham.

Bull tok teologisk embetseksamen i
1876, men hadde ingen planer om å
bli prest. Samme sommeren giftet han
seg, og om høsten ble han lærer i ma-
tematikk ved Nichelsens Pikeskole.
Her gjorde han det så bra at en kollega
rådet ham til å gå videre i faget. Men
lysten til å skrive var sterkere, og der-
for gikk han over i journalistikken.
Han kom snart til å spille en mangfol-
dig og suksessrik rolle som presse-
mann.

Han begynte riktignok beskjedent
som korrekturleser i Aftenposten i
1877, men etter et snaut år grunnla
han i april 1878 sin egen dagsavis
”Dagen”, som han drev til 1888. I 1879
vendte han seg til vittighetspressen og
startet ukebladet ”Krydseren”, som
han også var redaktør for. Der gjorde
han stor lykke med sine parodier. Han
solgte bladet i 1894. I 1883 kjøpte han
”Folkebladet”, som han med stor dyk-
tighet omdannet til et moderne illus-
trert blad som kom ut hver 14. dag.
Bladet var en viktig spreder av popu-
lært, men solid opplysningsstoff. Han
sluttet som redaktør i 1891.

”Dagen” gikk snart opp i samme
abonnementstall som de store dagsavi-
sene ”Morgenbladet” og ”Aftenpos-
ten”. ”Krydseren” kom straks opp på
siden av konkurrenten ”Vikingen”.
”Folkebladet” fikk i løpet av et par år
17000 abonnenter, mens den eneste
konkurrenten, ”Skillingsmagasinet”
bare hadde 3-4000.

På toppen av det hele sto han i
1880-åra som utgiver av det nasjonale
praktverket ”*Illustreret Norges Histo-rie*”

av A. O. Øverland. Så det var en teolog
med mange jern i ilden!

Forbausende nok fikk han i denne
hektiske tida tid til å skrive en heltetra-
gedie i fem akter, ”*Jeanne d’Arc*”, som
Johan Svendsen tilbød seg å sette mu-
sikk til. Det var det andre stykket Bull
leverte inn til Christiania Theater, men
også dette ble refusert. Verken ”*Fjell- og
Dalliv*” eller ”*Jeanne d’Arc*” er utgitt, og
de eksisterer heller ikke som manu-
skript.

I 1879 kom Bulls første litterære ar-
beid i bokform. Han redigerte antolo-
gien ”*Morgendæmring*” med fortellinger
av unge forfattere. Bull hadde selv det
viktigste stykket i samlingen, ”*Paa
Grændsen*”, samt noen dikt og et forord
med svært ambisiøs programklæ-
ring.

Bulls første kone døde i begynnel-
sen av 1882. Som alltid både før og se-
nere måtte han til Rendalen for å sam-
le krefter når vanskelighetene meldte
seg. Denne sommeren traff han sven-
ske Maria Augusta Berglöf på Tynset,
og på nyåret i 1883 giftet de seg. I løpet
av de neste ti årene fikk de fem barn,
med sønnen Olaf Jacob Martin Luther
som den mest kjente.

Økonomien var bra til å begynne
med, men framover mot 1890 fikk han
større og større problemer. Årsaken
var norgeshistorien, som var blitt tre
ganger så omfattende som planlagt
(15 bind). For å fullføre dette nasjona-
le storverket måtte han selge ”*Dagen*”
og ”*Folkebladet*”, og han satt igjen med
en stor personlig gjeld, som han slet
med i årevis, selv om verket solgte i
hele 17.000 eksemplarer.

I stedet for å starte på bunnen igjen
som pressemann, bestemte Bull seg for

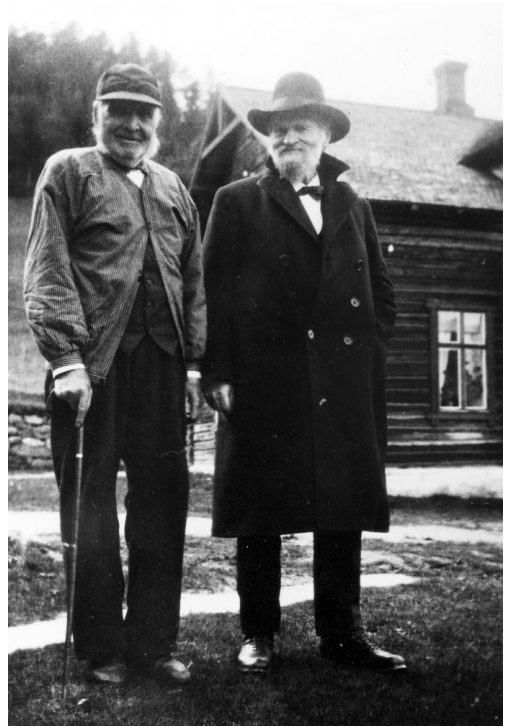
å satse alt på en karriere som skjønnlitterær forfatter. Det var nokså dristig i skyggen av "de fire store" – og han hadde ennå ikke utgitt ei eneste bok! Men han hadde bestandig hatt det som mål.

Vi kan si hva vi vil om Bull, men modig og sta var han. Han debuterte i 1890 med skuespillet "Uden Ansvar", og i 1891 kom et nytt skuespill, "Alvorsmænd". Begge fikk en nokså lunken mottakelse blant mange kritikere, mens andre ga gode kritikker. Publikum var mer positive. "Uden Ansvar" ble straks oppført på Christiania Theater og senere både i Bergen, København og Helsingfors. Også "Alvorsmænd" slo an hos publikum. Dermed var Bull ferdig med å skrive polemiske skuespill fra nåtida.

De neste bøkene hans, samlinger med småfortellinger, ble derimot rost i høye toner: "Skisser", "Eventyr og Historier", "Fra Skog og Fjeld", "Mellem Fjeldene" og "Ungdomsførtællinger". En samling patriotiske dikt kom i 1897 med tittelen "Af Norges Frihedssaga", og ble også en suksess. Det samme ble den utvidede utgaven "Norges Frihedssaga", som kom ut i 1914, i akkurat passe tid til hundreårsjubileet for Norges frigjøring fra Danmark. Men tross gode kritikker og høye salgstall ga ikke diktningen de inntektene han trengte. Den gamle gjelda tynget, han måtte stadig be om forskudd eller låne av venner, og uansett hvor mye han slet, fikk han ikke endene til å møtes. I begynnelsen av 1900 fikk han et sammenbrudd og ble nektet å arbeide. Det ble et halvt år på Holmenkollens Sanatorium. Da var møblene pantsatt, banken truet med avhenting og husverten maste på husleia. At han ikke strakk til

som familieforsørger, var nok også tungt å bære. Men familien kom gjennom dette også, bl.a. fordi kona fikk oversetterarbeid, solgte smykker og mottok en arv. Økonomiske problemer fulgte Bull i mange år ennå, og han brukte mye tid og krefter på å skaffe noen få kroner til å komme over akutte kriser.

Dikterlønn fikk Bull aldri, selv om

Ola Løken og Jacob Breda Bull i Lykkja.
(21195) Repro: Musea i Nord-Østerdalen.

mange la inn gode ord for ham, men i denne vanskelige tida rett etter århundreskiftet gikk mange av hans venner og beundrere sammen og spleiset på et privat stipend til Bull ved å betale 25 kr hver i tre år. Blant disse var Bulls kanskje aller beste venn, Bjørnstjerne Bjørnson. Det er ganske typisk at straks Bull var ute av sanatoriet, dro familien

til Rendalen slik at han kunne samle krefter. Han var også glad i å reise, og familien bodde flere perioder i Italia, gjerne i nærheten av Bjørnsons.

Kanskje Bulls problemer hadde vært færre om han hadde skrevet bare slike bøker som forlagene og publikum ville ha. Men han insisterte på å følge sin indre stemme. Rundt århundreskiftet drev han flere forlag nesten til fortvilelse da han insisterte på å skrive en serie med historiske romaner fra dansketida under fellestittelen *"Mørke Aarhundreder"*, men han trumfet det gjennom og fikk utgitt *"Bondeoprøret"*, *"Dyveke i Norge"*, *"Dyveke i Danmark"* og *"Kong Kristjern Tyran"*. Han skrev også en rekke andre historiske romaner: *"Fra Fru Ingers Tid"*, *"Jomfruene paa Østraat"*, *"Peter Wes-sel"*, *"Tordenskiold"*, *"Atten hundrede og fjorten"* og *"Mot tolvte Karl"*. Han skrev historiske skuespill, *"Tordenskiold"* og *"Christian Frederik Norges Konge"*, begge oppført på Nationaltheatret, som var en direkte fortsettelse av Christiania Theater. Det siste ble svært populært da det ble oppført i 1905, rett etter at unionen med Sverige var oppløst. Det gikk 80 ganger! Johan Halvorsen hadde satt musikk til stykket, og i 1905 var *"Christian Frederik"* Nationaltheatrets eneste kassasuksess.

Gjennom både romaner og skuespill ville Bull opplyse det norske folk om dets historie og vise at vi også hadde en historie selv om vi hadde vært underlagt Danmark i 400 år. Han skrev også selvbiografiske romaner: *"Præsens Søn"* om oppveksten og de første voksenårene, *"Den nye Gud"* om livskrise og sanatorieopphold og *"Den store kjærlighet"* om forelskelsen i Ingeborg

Sperling.

Et annet prosjekt Bull gikk inn for, var å skrive biografiske romaner om kjente nordmenn. Størst suksess hadde han med *"Hans Nielsen Hauge"*, som kom i over 50.000 eksemplarer i Norge, Danmark og Sverige. I tillegg skrev han *"Ole Pedersen Høyland"*, *"Henrik Wergeland"* og *"Fridtjof Nansen"*. Lekpredikant, mestertyv, dikter og polarforsker er nokså forskjellige personer!

Hans første folkelivsroman var *"Fonnaasfolket"*, som kom ut samtidig i Norge og Sverige i 1902. Den neste, *"Eline Vangen"* (1906), ble fullført mens han og familien bodde noen måneder på Aulestad hos familien Bjørnson. *"Eline Vangen"* er blitt kalt *"Østerdalens Synnøve"* og er oversatt til både tysk og russisk. Fra og med Eline Vangen var det knapt noen norsk forfatter som kunne måle seg med Bull på salgsstatistikken.

Litterært nådde nok Bull aller høyest i sine mange småfortellinger med motiv fra Rendalen. Til sammen har han skrevet 10-15 samlinger med småfortellinger. Det er vanskelig å oppgi nøyaktig tall, for samme fortelling kan gå igjen i flere bøker, og to bøker med samme tittel kan ha litt ulikt innhold. Men det er ingen fare å påstå at de beste fortellingene Bull har skrevet, er fullt på høyde med det beste som er skrevet i denne sjangeren i Norge. Bull er alltid best når han skriver om det han kjenner aller best, nemlig naturen, folket og miljøet i Rendalen. Utenom bygdeboka og slektsboka, som jo også handler om Rendalen, er det bare folkelivsbildene og folkelivsromanene med motiv fra Rendalen som lever videre.

I alt er det 13 av Bulls 60 bøker som har vært med i ulike samlinger av folkelivsromaner. Det er stort sett disse bøkene folk snakker om når de sier de har lest *"alle bøkene til Bull"*. Da har de ikke lest de bøkene jeg har nevnt tidligere, ikke diktsamlingene *"Digte"* og *"Fjeld-Ljom"* og ikke nåtidsromanene *"Lys Hævn"* og *"Barnet"*. "Etter denne boka vil jeg være null og niks," sa han selv da *"Lys Hævn"* var skrevet i 1911. Morgenbladet gikk lenger og kalte ham litterært død. Men det var ikke Bull. Han var bare midtveis i sitt førtiårige forfatterskap og hadde fremdeles ikke skrevet flere av sine beste folkelivsromaner.

Den norske Forfatterforening ble stiftet i 1893, og Bull var aktiv medlem helt fra starten. I 1896 ble han valgt inn i styret, og høsten 1900, etter sammenbrudd og rendalsopphold, ble han valgt til formann i to år. Den første store saken han gikk inn for, var å arrangere nordiske forfattermøter for å bli orientert om de enkelte lands forlagsvilkår og drøfte forfatternes rettigheter. Dette spørsmålet tok han opp igjen flere ganger, men fikk det ikke gjennom før i 1919.

Høsten 1910 stiftet han sammen med Johan Bojer Norske Dramatikeres Forening, der han også ble bedt om å ta formannsjobben. Han gikk med på å være viseformann.

Bull var hele livet interessert i historie. Allerede under et opphold i Dresden i 1909 skrev han kontrakt om å skrive Rendalens historie, og under verdenskrigen begynte han å arbeide med den parallelt med sitt øvrige forfatterskap. Det første bindet kom i 1916 og bind to i 1919. Dette svært om-

fattende historisk-topografiske verket med flotte illustrasjoner er en av de aller beste bygdebøkene fra den tida. Det er ikke vanskelig å merke at boka er skrevet av en forfatter! Etter bygdeboka begynte han med slektshistoria, og kom ganske langt med slektene i Øvre Rendal. Han rakk ikke å fullføre den før han døde i 1930, og boka ble fullført av sønnen Hjalmar og kom ut i 1940.

Høsten 1920 ble det gjort stor ære på Bull i forbindelse med hans 30-årsjubileum som forfatter. Sin omtanke og omsorg for sine yrkesbrødre viste han da han ga nettoinntektene av en matiné i forbindelse med jubileet, 2000 kr, til Den norske Forfatterforening. Det var en generøs gest av en forfatter som det meste av sitt liv hadde arbeidet under sterkt økonomisk press, og som aldri fikk noen offentlig støtte.

Tre år senere var det duket for ny feiring, da friluftsmannen Bulls 70-årsdag ble feiret med friluftsfest i Øvre Rendal. Det ble ei uforglemmelig stund for deltakerne, da Bull selv leste *"Vesleblakken"* høyt for dem.

Selv om det ble litt ampert mellom Bull og Rendalen våren 1922, da kona døde og gravhaugen skulle plasseres, var han fremdeles svært glad i hjembygda si, og rendølene var glad i sin dikter. Han fortsatte å besøke bygda så å si hvert år, og var der gjerne flere uker eller måneder om gangen. Den siste sommeren han levde, 1929, besøkte han Rendalen for siste gang. På tilbaketuren til København tok han fly. Da avtalte han med piloten at han neste sommer skulle fly ham opp til høyfjellene i Rendalen. Men Bull døde 7.

januar 1930 og ble hauglagt i gravhaugen på Otnes der hans kjære Maria var stedt til hvile sommeren 1922.

Teologen Jacob Bull hadde to karriærer: Pressemann og skjønnlitterær forfatter. Innafor skjønnlitteraturen skrev han dikt, skuespill, eventyr, historiske romaner, nåtidsromaner, folkelivsromaner og folkelivsbilder fra Rendalen, biografiske og sjølbioografiske romaner. Han var glødende opptatt av alt som skjedde i Europa og kastet seg inn i ulike debatter med stor iver, både med leilighetsdikt og avisartikler. Han hadde store historiekunnskaper og skrev ei glimrende bygdebok for Rendalen. Han var opptatt av så forskjellige problemstillinger som hvordan bakterier kunne skape immunitet mot sjukdommer de selv forårsaket, eller hvordan man ved hjelp av bare passer og linjal kunne dele en vinkel i hvor mange deler man ville, f.eks. i tre. Han førte innsiktsfull brevveksling med professorer om disse temaene.

Det stormet ofte rundt Bull. Han var sta og sjølopptatt, men hadde samtidig rørende omsorg for andre. Han skrev mengder av brev der dette kom tydelig fram.

Han bodde de første 15 årene av sitt liv i Rendalen, og gjennom hele resten av livet vendte han tilbake hit. Folka og naturen her ga ham fred i sinnet og inspirasjon til nye fortellinger. Bull var en allsidig dikter, svært ujevn, men på sitt beste svært god. Vi rendøler er fremdeles stolte av vår store forfatter!

*Dalens store sønn ved Storsjøen.
(100404). Repro: Musea i Nord-Østerdalen.*

Jacob Breda *Bullsforfatterskap*

Skuespill

Uden Ansvar,
Cammermeyer, 1890
Alvorsmænd,
Cammermeyer, 1891
Abracadabra eller mere Geografi
og Kjærlighed, Mallings, 1896
Tordenskjold,
Cammermeyer, 1899
Christian Frederik Norges
Konge, Gyldendalske, 1905
Veslefrikk, Gyldendalske, 1907

Småfortellinger (folkelivsbilder)

Skisser, Cammermeyer, 1891
Eventyr og Historier, Cappelen,
1892
Fra Skog og Fjeld, Mallings, 1894
Mellem Fjeldene, Mallings, 1895
Ungdomsfortællinger 1,
Mallings, 1896
Folk fra Dalen, Mallings, 1897
Ungdomsfortællinger 2,
Aktieforlaget, 1903
Eventyr og Historier, anden
Samling, Cappelen, 1904
Folkelivsbilleder,
Gyldendalske, 1904
Fjeldkraker og Skogstrold,
Gyldendalske, 1906
Fjeldfolk, Gyldendalske, 1908
Jagthistorier, Gyldendalske, 1908
Morosamme Kropper,
Gyldendalske, 1908
Fembindsserie med folkelivsbille-
der, Gyldendalske 1912-14, som
inneholdt både nye fortellinger
og nye titler på samlingene:
Fjeldkraker og Skogstrold (bare
nye stykker sammenlignet med
samme tittel 1906)
Morosamme Kropper (forandret
i forhold til 1908-utgaven)
Storbønder og Smaafolk
Svarte Sagn
Fattigt Folk
Bygden rundt

Præstegaardshistorier
I Storskogen
Gammel-Haakkaas Fortællinger

Folkelivsromaner

Fonnaasfolket, Nordiske, 1902
Eline Vangen, Gyldendalske,
1906
Østerdalskongen, Gyldendalske,
1907
Glomdalsbruden, Nordisk, 1908
Jutulskaret, Gyldendalske, 1909
Knut Veum, Gyldendalske, 1910
Blaafjeld, Gyldendalske, 1914
Hr. Samuel, Gyldendalske, 1920
Hr. Samuels Rige, Gyldendalske,
1922
Jørund Smed, Gyldendalske,
1924
Thordis Eikaberg, Thordis
Eikaberg, Gyldendal, 1925
Viddens Herrer, Gyldendal, 1927
Ættens Øde, Gyldendal, 1928
En Høvding, Gyldendal, 1929

Biografiske romaner

Fridtjof Nansen, Bigler, 1897
Hans Nielsen Hauge,
Steenske, 1908
Ole Pedersen Høyland,
Steenske, 1910
Henrik Wergeland,
Steenske, 1912

Selvbiografiske romaner

Præstens Søn,
Gyldendalske, 1915
Den nye Gud,
Gyldendalske, 1917
Den store Kjærlighet,
Gyldendalske, 1923

Andre romaner

Bondeoprøret,
Aktieforlaget, 1900
Dyveke i Norge,
Aktieforlaget, 1901
Dyveke i Danmark,
Aktieforlaget, 1902
Fra Fru Ingers Tid,
Nordiske, 1902

Jomfruene paa Østraat,
Nordiske, 1903
Kong Kristjern Tyrann,
Aktieforlaget, 1904
Peter Wessel, Gyldendalske, 1905
Tordenskjold,
Gyldendalske, 1905
Atten hundrede og fjorten,
Gyldendalske, 1908
Mod Tolvte Karl,
Gyldendalske, 1909
Livets Triumf,
Gyldendalske, 1911
Lys Hævn, Gyldendalske, 1913
Barnet, Gyldendal, 1926

Dikt

Af Norges Frihedssaga,
Cammermeyer, 1897
Norges Frihedssaga,
Cammermeyer, 1914
Digte, Gyldendalske, 1921
Fjeld-Ljom, Gyldendal, 1929

Bygde- og slektsbøker

Rendalen 1 (bygdebok),
Gyldendal, 1916
Rendalen 2 (bygdebok),
Gyldendal, 1919
Øvre Rendalen (gards- og slekts-
historie), Gyldendal, 1940

Annet

Morgendæmring (sammen med
flere yngre forfattere),
Cappelen, 1879
Boghandlerforholde i Kristiania
omkring 1850, Damm, 1942

*Skuespill som ikke er oppført eller ut-
gitt, og som ikke finnes i manus*
Fjell- og Dalliv
Jeanne d'Arc

Ole Bjørn Salvesen
2485 Rendalen
Tidligere kultursjef